

**ŒEHİR ÜZERİNE
DÜŞÜNCELER
I**

kaknüs yayınları: 862
şehir ve mimarlık: 4

isbn: 978-975-256-649-1
yayıncı sertifika no: 11216

1. basım; esenler belediyesi,
şehir düşünce merkezi, şehir yayınları, istanbul, 2014
4. basım; kaknüs yayınları, istanbul, 2020

kitabın adı: şehir üzerine düşünceler I
kapak görseli: turgut cansever mimarlık ofisi'nden alınmıştır
copyright © kaknüs 2020

editörler: dr. hasan taşçı, dr. nureddin nebati
redaksiyon ve tashih: abdurrahim ayar, cihan dinar
teknik hazırlık: mustafa sabri saldamlı
kapak: kaknüs ajans
baskı: alemdar ofset
cilt: çevik matbaacılık

bütün yayın hakları saklıdır.
bu kitap telif sahibinin izni olmaksızın kısmen ya da tamamen yeniden basılamaz,
herhangi bir kayıt sisteminde saklanamaz, hiçbir şekilde elektronik, mekanik,
fotokopi ya da başka türlü bir araçla çoğaltılıp iletilemez.

kaknüs yayınları
kızılkulesi yayıncılık ve tanıtım hiz.
merkez: mimar sinan mah., selâmi ali efendi cad., no: 33, üsküdar, istanbul
tel: (0 216) 341 08 65 kitap@kaknus.com.tr
dağıtım: çatalçeşme sk., defne han, no: 27/3, cağaloğlu, fatih, istanbul
tel: (0 212) 520 49 27 satis@kaknus.com.tr

www.kaknus.com.tr

    /kaknusyayinevi

Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş yeni baskı

ŞEHİR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER I

Editörler:

Dr. Hasan Taşçı
Dr. Nureddin Nebati

kak1üs

İÇİNDEKİLER

I. Bölüm	13
Etimolojik Olarak Şehir Kelimesi / Asım Gültekin	
II. Bölüm	25
Şehirler ve Semboller / Doç. Dr. Ali Cançelik	
III. Bölüm	47
Şehir, Medeniyet ve Peygamberler / Dr. Hasan Taşçı	
IV. Bölüm	73
Şehirli Kimdir? / Dr. Nureddin Nebati	
V. Bölüm	93
Coğrafya, Şehir, İklim ve Tıp / Prof. Dr. Alpaslan Aliağaoğlu	
VI. Bölüm	117
Kenti Bir Kamu Alanı Olarak Okumak / Doç. Dr. Ebru Erdönmez	
VII. Bölüm	133
Şehir, Kimlik ve Mekânsal Ayrışma / Doç. Dr. Mustafa Kemal Şan / Arş. Gör. Handan Akyiğit	
VIII. Bölüm	157
Şehir ve Kutsal / Prof. Dr. Mazhar Bağlı	
IX. Bölüm	169
Osmanlı Medeniyetinin Şehir ve Estetik Yorumu / Doç. Dr. Aynur Can	

2012 yılından beri faaliyetlerine devam eden Esenler Şehir Düşünce Merkezi, bu süre içinde şehre dâir birçok konuyu değişik akademisyen ve uzmanla tartışıp şehrin sorunlarına çözüm bulmaya çalışmıştır. Bu süreçte “biz”e dâir bir şehir literatürünün varlığının eksikliği hissedildiği için, gelecekte oluşacak olan literatüre katkı amacıyla bu çalışmanın yapılmasına karar verildi.

Günümüzde birçok eserde “şehir” maddesi Batı literatürünün vazettiği biçimde yazılmakta ve alternatif bir yaklaşım sergilenmektedir. Bu eserlerde “şehir” Weberci yaklaşımla tarım devriminden sonra ortaya çıkan bir olgu olarak ele alınmış, öncesine dâir herhangi bir görüş ve iddiaya yer verilmemiştir. Oysa İslâm inancına göre insanlık tarihi Hazreti Âdem’le başlamış ve baştan itibaren “medenî” olarak telakkî edebileceğimiz bir yarıda gelişmiştir.

Diğer yandan şehre ve onun mekânlarına olabildiğince farklı gözle bakmayı hedefleyen bu çalışma aynı zamanda şehirle ruh dünyası arasında da bir irtibatın olduğunu îzah etmeyi hedeflemektedir. Zira şehrin bizâtihi kendisinin veya ona ait bir mekânın, o mekânı ortaya çıkaran hayat biçimi ve inanç değerleri olmadan anlaşılıp algılanabilmesi mümkün değildir. Şehre bu anlayışla bakıldığında her biçimin bir arka planı olduğu anlaşılacak ve onu yorumlayıp anlayabilmek kolaylaşacaktır. Cemiyetlerin değerlerinin toplamının mekân organizasyonu olan şehri tam olarak algılayabilmek için onu var eden değerlere ve tarihi sürece göz atmak gerekir.

Şehri ontolojik arka planıyla birlikte ele alan bu çalışma buna uygun olarak farklı ilmi disiplinler açısından tahlil ve yorumları içermektedir. Ümidimiz, çalışmamızın şehrin hak ettiği kadar iyi anlaşılmasına ve daha sonra oluşacak olan şehir literatürüne katkı sağlamasıdır.

Editörler

Dr. Hasan Taşçı - Dr. Nureddin Nebati

KATKIDA BULUNANLAR

Asım Gültekin

1975 Amasya, Taşova'da doğdu. Kartal AİHL, Taşova İHL, Marmara Üniversitesi AEF Edebiyat Öğretmenliği okudu. Biat, Seher, Kitap Postası, Cafcaf dergilerini çıkardı. Cahit Zarifoğlu üzerine özel etkinlikler düzenledi. Zarifoğlu Şiir Ödülü'nü başlattı. *Yeni Şafak, Sağduyu, Milli Gazete, Vakit, Milat* gazeteleri; *Yedi İklim, Şehrengiz, Düş Çınarı, Kırklar, Gerçek Hayat, Genç, Yörüngen, E Öykü, Dil ve Edebiyat, Aykırı Edebiyat* dergilerinde yazdı. Kültür haberciliği alanında *dunyabizim.com*'u kurdu, yayın yönetmenliğini yaptı. Mazlumder, Yedi Hilal, TYB, Sade Hayat Derneği yönetimlerinde bulundu. Gençlerle özel okuma halkaları oluşturdu. İlim Yayma Cemiyeti ve İHL'lerde söyleşi ve konferanslar koordine etti. 2008'de İGEDER tarafından "Yılın öğretmeni" seçildi. Dil Evi Etimoloji Topluluğu Başkanı. Mizah Derneği Başkanı, TÜRDEB kurucu ve Başkan Yardımcısı, GENÇSES Derneği kurucu ve Başkan Yardımcısı Etimoloji dersleri, seminerleri veriyor. Evli, iki çocuk babasıdır.

Doç. Dr. Ali Cançelik

Gaziantep/Nizip'te doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Nizip'te, yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. 1996-97 yılları arasında Mısır El-Ezher Üniversitesi Şeria Fakültesi'nde öğrenim gördü. İstanbul Üniversitesi SBE Eski Türk Edebiyatı'nda XVIII. Yüzyıl Divan Şiiri Müziği İlişkisi adlı yüksek lisans tezini 2010 yılında tamamladı; Tarih Kaynağı Olarak 16. Yüzyıl Divan Şiiri adlı doktora tezini aynı enstitüde hâlen hazırlamaktadır. Lisansüstü çalışmalarını yürütürken İlim Yayma Cemiyeti Kadıköy Hakkı Efendi Öğrenci Yurdu'nda müdürlük ve İlim Yayma Cemiyeti Mahmud Celâleddin Ökten Hikmet Evi'nde eğitim kültür organizatörlüğü görevlerinde bulundu. Hâlen Yunus Emre Enstitüsü Türkoloji projesi kapsamında Sudan Kur'an-ı Kerim ve İslâmî İlimler Üniversitesi'nde "Türk Dili Okutmanı" olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Şehir Üzerine Düşünceler I

Dr. Hasan Taşçı

1968 senesinde Rize'nin Çayeli ilçesinde doğdu. 1979 senesinde Haremtepe Veis İlkokulu'ndan, 1986 senesinde ise Çayeli İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 1991 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun olduktan sonra, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı Sosyal Siyaset Bilim Dalı'ndan, "İşletmelerde Personel Eğitiminin Verimliliğe Etkisi" konulu tezle master derecesi aldı. 2012 senesinde de, "Kent Meydanı Kent Kimliği İlişkisi; Üsküdar Meydanı Örneği" adlı tezle doktora derecesi almıştır. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Dr. Nureddin Nebati

Siyaset Bilimi uzmanı. 1964 yılında Şanlıurfa Viranşehir'de doğdu. Lisansını İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi'nde, yüksek lisansını aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler bölümünde, doktorasını ise Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi'nde tamamladı. 1991 yılında Refah Partisi'nde başlayan siyaset serüveni Refah Partisi Bakırköy ilçe başkanlığı, partinin kapatılmasından sonra Fazilet Partisi ilçe başkanlığıyla devam etti. Fazilet Partisi'nin kapatılmasından sonra AK Parti'de İstanbul İl Yönetim Kurulu Üyeliği ve İl Teşkilât Başkanlığı yaptı. AK Parti 4. Olağan Kongresi'nde MKYK Üyesi seçildi. MYK Üyesi olarak AK Parti Genel Merkez Mali ve İdari İşler Başkanı ve Genel Başkan Yardımcısı olarak görev yaptı. 24. Dönem İstanbul, 25. Dönem Şanlıurfa, 26. Dönem İstanbul Milletvekili seçildi.

MÜSİAD Yüksek İstişare Heyeti Üyesidir. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Mezunları Vakfı ve Derneği ile İlim Yayma Cemiyeti, Ensar, TÜGVA, ÖNDER, UTESAV, TDED, BEK, İDD, İDV ve benzeri vakıf ve derneklerde üye olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Hâlen, Hazine ve Maliye Bakan Yardımcılığı görevini yürütmektedir. ÜTEV Vakfı Başkanı ve Parlamenterler Arası Kudüs Platformu Türkiye Başkanı olup Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi'nde Bilim Kurulu Üyesi olarak çalışmalar yürütmektedir. *Milli Görüşten Muhafazakâr Demokrasiye* ve *Hâkim Parti Sistemi ve Türkiye'nin İlk Hâkim Partisi* olarak AK Parti isimli iki kitabı bulunmaktadır. Şehircilik, kimlik ve İslâm felsefesi üzerine de çalışmalar gerçekleştirmiştir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Prof. Dr. Alpaslan Aliğaoğlu

1966 yılında Erzurum'da doğdu. 1987-1994 yılları arasında öğretmenlik yaptı. 1995 yılında MEB'in açmış olduğu bursu kazanarak ABD'ye yüksek lisans ve doktora yapmak için gitti. 1998 yılında yüksek lisansını tamamlayarak yurda döndü. 1999 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde dok-

Katkıda Bulunanlar

tora çalışmalarına başladı. 2004 yılında “Afyonkarahisar Şehir Coğrafyası” doktora tezini bitirerek doktor olan Aliağaoğlu, 2005 yılında Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi’nde yardımcı doçent olarak atandı. 2008 yılında doçent, 2013 yılında ise profesör unvanı aldı. Daha çok şehir, suç ve şehirselleşme toponimi ve turizm üzerine çalışmaları olan yazar, hâlen aynı üniversitede akademik hayatına devam etmektedir. Aliağaoğlu evli ve iki çocuk babasıdır.

Doç. Dr. Ebru Erdönmez

Mimarlık öğrenimini Yıldız Teknik Üniversitesi (YTÜ) Mimarlık Fakültesi’nde tamamladıktan sonra, akademik kariyerine aynı üniversitede devam etmiştir. Master Tezini “Mimaride Saydamlık/Şeffaflık” konu başlığı ile İTÜ’de tamamlamış daha sonra YTÜ Mimarlık Fakültesi’nde “Kamusal Alanların Toplum Yapılandırmadaki Rolü-Levent Maslak Aksı” isimli doktora çalışmasını bitirmiştir. 2006- 2007 yılları arasında Almanya Siegen Üniversitesi’nde misafir profesör olarak ders vermiştir. 2011 yılında doçent olmuş ve YTÜ Mimarlık Fakültesi’nde öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmiştir. Uzmanlık alanları Kentsel Tasarım, Kentsel Dönüşüm, Mevcut Çevrede Yeni Yapı Tasarımı ve Mimari Tasarım’dır. Bildiği yabancı diller, Almanca ve İngilizce’dir.

Doç. Dr. Mustafa Kemal Şan

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden 1992 yılında mezun oldu. Yüksek lisans öğrenimine de aynı üniversitede devam ederek 1994 yılında yüksek lisansını tamamladı. Doktora derecesini de Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden aldı. 2011 yılında doçent olan Şan, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Bölüm Başkanlığı görevini yürütüyor. Sosyoloji Kuramları, Din, Değişme, Azgelişmişlik ve Modernleşme, Bilgi ve Kültür Sosyolojisi alanlarında çeşitli ulusal-uluslararası dergi ve kitaplarda yazıları bulunan Mustafa Kemal Şan, Dünyada ve Türkiye’de Çokkültürlülük ve Kimlik Sosyolojisi alanında çalışmalarını sürdürmektedir.

Arş. Gör. Handan Akyiğit

Handan Akyiğit, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji Bölümü’nden 2008 yılında mezun oldu. Niğde Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde yüksek lisans eğitimini 2011 yılında tamamlayarak Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde başladığı doktora eğitimine devam etmektedir. Çalışma alanlarının başında kentleşme ve kimlik sosyolojisi yer almaktadır. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaya başlamış ve hâlen bu görevi devam ettirmektedir.

Şehir Üzerine Düşünceler I

Prof. Dr. Mazhar Bağlı

Mazhar Bağlı, 1965 yılında Şanlıurfa, Halfeti'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini; Birecik, Nizip, Gaziantep ve Şanlıurfada gördü. 1992'de Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu.

1995 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans derecesini aldı. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda "Bilgi Sürecinde Modern Bilincin Mahremiyeti İfşası" adlı tezi ile doktora unvanı aldı.

1993-1999 yılları arasında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 1999-2011 yılları arasında Dicle Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde görev yapan Bağlı, 1999 yılında yardımcı doçent, 2006 yılında doçent ve 2012 yılında profesör oldu. 2010-2015 arasında Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde çalıştı, hâlen KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

2004 yılında Kanada Toronto Üniversitesi, 2009 yılında da Amerika Birleşik Devletleri Houston Üniversitesi'nde çalışmalarda bulundu. 2'si ortak, toplam 6 adet yayınlanmış eseri ve yurt içi ve yurt dışında yayınlanmış 50'nin üzerinde makale ve tebliği olan Bağlı, aynı zamanda Töre ve Namus Cinayetleri, Batman'daki Kadın İntiharları, Levirat ve Sororat Tipi evlilikler ile önemli bölgesel sorunlarla ilgili bir dizi proje yürütmüştür.

AK Parti MKYK üyesi de olan Bağlı, günlük gazetelere de yazılar yazmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Doç. Dr. Aynur Can

Aynur Can, 1972 yılında Denizli'de doğdu. 1990'da İzmir Atatürk Sağlık Meslek Lisesi'ni bitirdi. 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. Yedi yıl süre ile Ankara ve İstanbul'da Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerde hemşirelik hizmeti verdi.

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı'nda 'İstanbul Kent Dokusunda Bir Tür Konut Tercihi ve Kültürel Yapı Etkileşimi: Rumelihisari Örneği' tezi ile yüksek lisans (1998), 'Antik Kent ve Bu Mekânı Üreten Toplumun Değerler Sistemi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Atina Örneği' tezi ile doktora (2003) derecesini tamamladı. Hâlen Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yerel Yönetimler Bölümü öğretim üyesidir. Can, kent kültürü ve estetiği alanında önlisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde dersler vermekte ve bu alanda araştırma ve çalışmalarını yürütmektedir.

Bölüm I

Etimolojik Olarak Şehir Kelimesi

Asım Gültekin

Dil Evi Etimoloji Topluluğu Başkanı

Şehir kelimesi Farsça bir kelime. Arapçada da bir “şehir” kelimesi var. O, takvim ayı anlamına geliyor. Âyette de geçen ve terâvihlerde okunurken sık sık duyduğumuz “Şehr-i Ramazan” tamlamasından hatırlıyoruz bu “şehir”i.¹ Kimileri o ay olan şehir ile büyük yerleşim yeri anlamındaki şehrin aynı şehir olduğunu savunsa da, her ikisi de aynı harflerle yazılsa da aralarında farklı dillerden olmak gibi temel bir fark olduğunu söylemeliyiz. Hiçbir şey bulunamasa bile Arapçada şehir kelimesinin kent anlamında kullanılmadığını söylememiz yeterli olur sanırım. Arapçadaki şehir’den türemiş bildiğimiz bir başka kelime olan şöhret de ay anlamına gelen kelimedenden geliyor ki, ikisinin arasındaki ortak anlam yayılma.² Hüseyin Rahmi Göktaş ekolünden bir anlayışla etimolojik bir şekilde yazıyla ifade edecek olursak: “ay”ın “y-ay”-ılması.

Şehir ile birlikte çokça kullanılan “kent” kelimesinin de “şehir” kelimesi gibi sözlüklerde Farsça olduğu belirtiliyor. Biraz daha araştırdığımızda ise Soğdça olduğunun zikredildiğini görüyoruz. Kent kelimesi bugün şehir anlamında kullanılmakta iken kelimenin 20. yüzyıla kadar köy anlamında kullanıldığını, hatta Kürtçe’de hâlâ yaşamakta olan gund, gundi kelimelerinin köylü anlamına geldiğini belirtildiğini ekleyelim. Prof. Reşat İzbirak 1964’te hazırladığı Coğrafya Terimleri Sözlüğü’nde kent kelimesini küçük şehir, kasaba olarak açıklamış. Almancasını da kleinstadt (küçük şehir) olarak vermiş.³ 5.000 ile 20.000 arasında nüfusu olan küçük şehir diye de adlandırılan yerleşim birimi olduğunu ifade etmiş.

1 Bakara Sûresi, 2:185.

2 Topaloğlu, Karaman, 1973: 215.

3 İzbirak, 1986: 198.